

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН ПРОФЕСІЙНИХ СПОРТСМЕНІВ

FEATURES OF LEGAL REGULATION OF LABOR RELATIONS OF PROFESSIONAL ATHLETES

Шумілов А.В., аспірант кафедри трудового права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

orcid.org/0009-0007-0037-9195

Ключовим питанням в сфері правового регулювання гарантій діяльності професійних спортсменів є питання правової природи відносин у спорті – відповідно трудових або контрактних. Серед основних особливостей правовідносин у професійному спорті – їх суб'єктний склад. Він зумовлений самою специфікою, характерною для професійного спорту. В той же час, у сфері професійного спорту головним суб'єктом правовідносин є спортсмен-професіонал, який в рамках своєї діяльності перебуває у правовідносинах зі спортивними клубами як юридичними особами приватного права. Відповідно, це викликає і складність правового регулювання трудових правовідносин професійних спортсменів. З одного боку, спортсмен-професіонал може регулювати свої відносини із суб'єктами фізичної культури і спорту на основі норм трудового права. В той же час, з іншого боку, не існує жодних юридичних перешкод для цивільно-правового врегулювання таких відносин. У цьому контексті необхідним є надання спортсмену-професіоналу свободи вибору норм зазначених галузей права для врегулювання відносин, що виникають між ним та суб'єктом професійного спорту.

Як видно з практики вітчизняного професійного спорту, з метою врегулювання трудових правовідносин між спортсменами та суб'єктами сфери фізичної культури укладається саме трудовий контракт, який не є «традиційним» трудовим договором зі стандартними умовами, а являє собою документ, в якому сторони мають право самостійно погодити строк його дії, права, обов'язки та відповідальність сторін (у тому числі матеріальну), положення щодо матеріального забезпечення та організації праці працівника, соціальний пакет, штрафні санкції за порушення умов контракту, умови розірвання контракту (в тому числі й дострокового). Спортивний контракт являє собою особливу угоду, яка за своєю суттю виходить за рамки трудових і переплітається з цивільно-правовими угодами.

Акцентовано увагу, що в Україні відсутня чітка законодавчо закріплена регламентація прав професійного спортсмена, та на базі розгляду зарубіжного досвіду запропоновано вектори подальшого розвитку механізмів правового регулювання трудових правовідносин в професійному спорті.

Ключові слова: професійний спорт, професійний спортсмен, трудові відносини, трудовий договір, контракт, правовідносини професійних спортсменів.

The key issue in the field of legal regulation of guarantees for the activities of professional athletes is the issue of the legal nature of relations in sports – respectively, labor or contractual. Among the main features of legal relations in professional sports is their subject composition. It is due to the very specifics characteristic of professional sports. At the same time, in the field of professional sports, the main subject of legal relations is a professional athlete, who, within the framework of his activities, is in legal relations with sports clubs as legal entities of private law. Accordingly, this also causes the complexity of the legal regulation of labor relations of professional athletes. On the one hand, a professional athlete can regulate his relations with subjects of physical culture and sports on the basis of labor law norms. At the same time, on the other hand, there are no legal obstacles to the civil-law regulation of such relations. In this context, it is necessary to provide a professional athlete with the freedom to choose the norms of the specified branches of law to regulate the relations that arise between him and the subject of professional sports.

As can be seen from the practice of domestic professional sports, in order to regulate labor relations between athletes and subjects of the sphere of physical culture, an employment contract is concluded, which is not a «traditional» employment contract with standard terms, it is a document in which the parties have the right to independently agree on its term of validity, rights, obligations and responsibilities of the parties (including material ones), provisions regarding the material support and organization of the employee's work, social package, penalties for violation of contract terms, conditions for contract termination (including early termination). A sports contract is a special agreement that, by its nature, goes beyond labor agreements and is intertwined with civil law agreements.

It is emphasized that in Ukraine there is no clear legislative regulation of the rights of a professional athlete, and based on the consideration of foreign experience, vectors for further development of mechanisms for legal regulation of labor relations in professional sports are proposed.

Key words: professional sports, professional athlete, labor relations, employment contract, contract, legal relations of professional athletes.

Постановка проблеми. Суспільство як соціальне явище за своєю суттю не може перебувати в статичному стані, воно постійно розвивається, перетворюється, удосконалюється, з'являються нові й зникають суспільні відносини, що жили себе. Відносини, що існують між професійним спортсменом та спортивним клубом, є відносно новим явищем для України. У 1990-х роках в результаті поспішних демократичних перетворень, переходу до ринкової економіки, набуття суб'єктами господарювання самостійності, розширення сфери дії принципу диспозитивності суспільство відразу відчувало потребу докорінних змін правового регулювання суспільних відносин у всіх сферах життя та діяльності, а також забезпечення правового регулювання новостворених соціальних відносин. Відносини, які вже існують і тільки виникають у сфері професійного спорту, зокрема пов'язані з працею професійних спортсменів, не були винятком. Проте досі

не визначено єдиних принципів правового регулювання праці професійних спортсменів. Тим часом у цих принципах проявляється єдність та диференціація правового регулювання суспільно-трудових відносин.

Питання правового регулювання трудових відносин професійних спортсменів з кожним днем набувають все більшої актуальності не тільки в рамках удосконалення правового регулювання, а й у активізації наукових досліджень, присвячених цій проблематиці. Недостатньо повне вивчення сфери правового регулювання трудових відносин професійних спортсменів залишає відкритими питання про сутність професійного спорту і, відповідно, діяльності професійних спортсменів, галузевої належності правового регулювання трудових відносин професійних спортсменів, певною сутністю професійного спорту та історично склалося його розподілу на індивідуальні та командні види, та командних видах професійного

спорту, переходу професійних спортсменів у командних видах спорту з одного спортивного клубу до іншого, тощо [1, с. 72].

Україна тісно інтегрована у світ професійного спорту, й українські спортсмени демонструють високі досягнення як на внутрішніх спортивних змаганнях, так і на міжнародній спортивній арені. В той же час, в Україні відсутні чіткі законодавчі механізми визначення правового статусу професійних спортсменів як спеціальних суб'єктів трудових правовідносин. Відповідно, відсутні також ефективні юридичні механізми регулювання трудових правовідносин професійних спортсменів. Вітчизняне законодавство у сфері регулювання правовідносин у спорті не відповідає сучасним реаліям професійного спорту. Слід зазначити, що в Законі України «Про фізичну культуру і спорт» мова йде тільки про загальні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту, регулювання суспільних відносин у створенні умов для розвитку фізичної культури і спорту. Також Закон не пропонує чіткого визначення поняття «контракт з професійним спортсменом» [2]. Протягом років незалежності України законотворці вносили зміни до закону 25 разів, але по факту він не має фундаментальних змін з 1993-го року. Така ситуація призводить до виникнення та укорінення квазі-правових форм трудових правовідносин професійних спортсменів, що часто завдає шкоди як правам та інтересам спортсменів, так і можливостям спортивних клубів та інших суб'єктів професійного спорту повною мірою реалізувати свій потенціал.

Наявні протиріччя у пізнанні професійного спорту як об'єкта дослідження дозволили конкретизувати проблему у вигляді питань: «Який статус має мати професійний спортсмен?», «Яким законодавством мають регулюватися відносини між професійним спортсменом і спортивним клубом?», «Чи потрібен спеціальний закон про професійний спорт?». Вирішення зазначених питань забезпечить удосконалення правового регулювання трудових відносин професійних спортсменів, що також визначає актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Хоча в Україні в цілому є сформоване законодавство, націлене на регулювання діяльності у галузі фізичної культури й спорту, тим не менш спостерігаються очевидні недоліки в правовому регулюванні саме професійного спорту, зокрема й стосовно праці професійних спортсменів. Слід зазначити, що у Законі є наявною лише одна стаття що стосується саме професійного спорту. В той же час, ці питання знайшли відображення в працях науковців. Проблеми правового регулювання сфери професійного спорту, у тому числі й ті, що стосуються законодавчого «ландшафту» трудової діяльності професійних спортсменів, досліджуються в працях І. Наставного, А. Полянського, Н. Уварової, А. Апарова, О. Камі, Г. Гніздовської, Ю. Гречко, Н. Зозулі, М. Писаревої, Т. Кобзєвої, І. Куліш, М. Линця, О. Чорноус, З. Дубінської, М. Костенко, І. Процик, А. Куц, О. Кушнір, М. Ткалича та інших. Водночас на сьогодні не можна констатувати наявності єдності думок науковців щодо бачення питань регулювання праці спортсменів-професіоналів. Зокрема, думки розходяться у професійному спорті врегульовуватися на підставі норм трудового права або цивільного права.

Хоча останнім часом українські вчені-правознавці намагаються осмислити масштаб та причини правових прогалин у сфері професійного спорту, питання регулювання трудових правовідносин професійних спортсменів, все ще залишається гострою необхідністю концептуального юридичного переосмислення спортивних правовідносин. І, звісно, формування такої системи правового регулювання, яка б забезпечила можливість підвищення ефективності їх функціонування на базі «бенчмаркінгу» української юридичної практики і міжнародного досвіду [8, с. 157]. А. В. Коструба досліджує перспективи нормативної регламентації спортивного кодексу України, намагаючись обґрунтувати необхідність кодифікації спортив-

ного законодавства України. Зокрема, дослідник слушно зазначає необхідність створення Спортивного кодексу України [4, с. 11]. Між тим, правова сутність відносин професійних спортсменів з організаціями професійного спорту й використання адекватного методу правового регулювання відповідних відносин відображається й у визначенні їх галузевого правового статусу за законодавством України [6, с. 157].

І. Наставний зазначає, що подвійна природа правового статусу професійного спортсмена є однією з особливостей правового поля професійного спорту в Україні. З одного боку, спортсмен-професіонал може регулювати свої відносини із суб'єктами фізичної культури і спорту на основі норм трудового права. В той же час, з іншого боку, не існує жодних юридичних перешкод для цивільно-правового врегулювання таких відносин. У цьому контексті І. Наставний особливо підкреслює необхідність надання спортсмену-професіоналу свободи вибору норм зазначених галузей права для врегулювання відносин, що виникають між ним та суб'єктом професійного спорту [5, с. 27]. Слід також враховувати, що в науковому та практично-правовому дискурсі не сформовано конкретної думки та не розроблено чітких механізмів регулювання трудових правовідносин професійних спортсменів, тим більше з системною інтеграцією міжнародного досвіду в цій сфері.

Метою статті є формування теоретичної та прикладної основи для вирішення проблем спеціального правового регулювання трудових відносин професійних спортсменів.

Виклад основного матеріалу. Недостатньо повне вивчення сфери правового регулювання трудових відносин професійних спортсменів залишає відкритими питання щодо сутності професійного спорту та, відповідно, діяльності професійних спортсменів, галузевої належності правового регулювання трудових відносин професійних спортсменів. Як видно з практики вітчизняного професійного спорту, з метою врегулювання трудових правовідносин між спортсменами та суб'єктами сфери фізичної культури укладається саме трудовий контракт, який не є «традиційним» трудовим договором зі стандартними умовами, а являє собою документ, в якому сторони мають право самостійно погодити строк його дії, права, обов'язки та відповідальність сторін (у тому числі матеріальну), положення щодо матеріального забезпечення та організації праці працівника, соціальний пакет, штрафні санкції за порушення умов контракту, умови розірвання контракту (в тому числі й дострокового). Водночас, серед науковців існує думка, що контракт із професійним спортсменом містить в собі всі ознаки цивільно-правового договору, тому його регулювання має здійснюватися нормами не трудового, а цивільного законодавства [3, с. 130].

Хоча в контракті мали б бути наявні умови обох сторін, зазвичай, спортивні організації у своїх регламентах в імперативному порядку вказують, що контракти з професійними спортсменами можуть укладатися лише за типовою формою, яка затверджена такою спортивною організацією. Істотні умови контракту з професійним спортсменом, як правило, передбачають такі як:

- 1) строк дії контракту;
- 2) умови стосовно тренувань спортсмена та його підготовки до змагань;
- 3) участь у змаганнях та очікуваний від цього результат;
- 4) права та обов'язки сторін;
- 5) умови оплати праці та соціальний пакет;
- 6) специфічні вимоги до способу життя спортсмена;
- 7) дострокове розірвання контракту з ініціативи спортсмена та спортивної організації;
- 8) відповідальність за порушення умов контракту та умови/механізм вирішення спорів [10, с. 204].

При цьому актуальна прецедентна судова практика зводиться до вирішення класичних трудових спорів про стягнення заробітної плати, порушення порядку розірвання контракту та подекуди – до вирішення питань про

виїзд неповнолітніх спортсменів за кордон без дозволу другого з батьків тощо. Через правову невизначеність, на практиці виникають суперечності у визначенні норм права, при розгляді справ судами першої інстанції, що негативно впливає на реалізацію можливостей спортсменів захистити свої права. Зокрема, згідно рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 01.03.2019 року у справі № 344/16851/17 суд відмовив у задоволенні позову про стягнення заробітної плати та розірвання контракту, оскільки прийшов до висновку, що укладений між сторонами – спортсменкою та волейбольним клубом – контракт не може розглядатись в якості трудового договору, і що між спортсменкою і клубом не виникло трудових правовідносин як між роботодавцем та працівником [7].

У постанові від 08.04.2020 р. у справі № 524/8300/18-ц Верховний Суд виходив з того, що між футболістом та ГО «ФК «Гірник-Спорт» було укладено трудовий контракт і застосовував до спірних правовідносин щодо припинення контракту саме норми законодавства про працю, що не дозволило спортсмену отримати оговорені в цивільно-правовій угоді суми бонусів [11]. Такі факти є очевидним наслідком квазі-правових відносин у професійному спорті. Крім того, спостерігається зростання кількості та значення правових конфліктів у сфері спорту: таких, що стосуються комерційних питань, працевлаштування спортсменів, розмежування компетенції спортивних організацій та дисциплінарних санкцій, застосованих до спортсменів і спортивних організацій.

Масив прецедентної практики у сфері правовідносин «промоутер – спортсмен» майже відсутній; він є недостатнім для формування наукових та прикладних висновків і пропозицій. В той же час, як було зазначено вище, практичне втілення регулювання трудових правовідносин професійних спортсменів носить квазі-правовий характер. Очевидною є наявність прогалин та колізій у законодавстві. Наразі державою не створено відповідних належних умов для професійної діяльності та захисту конституційних прав спортсменів. Тому надзвичайно актуальним залишається дослідження як українського, так і зарубіжного законодавства на предмет правового статусу професійного спортсмена, прав та обов'язків цієї категорії громадян. Представляється доцільною адаптація успішного зарубіжного досвіду до правових і соціальних особливостей України в сфері професійного спорту [19, с. 12].

Так, українські науковці особливо наголошують на такій необхідності. Зокрема, О. Туриянича обґрунтовано доводить доцільність упровадження в Україні моделі професійного спорту «європейського зразка». При цьому він доцільно вважає, що з метою побудови ефективної системи конституційно-правового регулювання даної сфери суспільних відносин варто раціонально використовувати і адаптувати до реалій українського законодавства також і фундаментальні основи американської моделі професійного спорту [9, с. 135].

Специфічним аспектом спортивних контрактів є порядок вирішення спорів. В міжнародній практиці регулювання спортивних відносин перевага віддається позасудовому способу вирішення спортивних спорів, тобто передбачається, що будь-які суперечки між спортсменами та клубами розглядаються спеціальними спортивними інстанціями (спортивний арбітраж) [13, с. 243]. Це дає можливість застосування альтернативного вирішення спорів (ADR) – правової моделі, яка вже на протязі десятиліть добре зарекомендувала себе в зарубіжній правовій практиці в різних її сферах, в тому числі і в спортивній.

Деякі зарубіжні експерти цілком слушно порушують питання ролі професійного спортсмена як свого роду об'єкта маркетингу. Особлива роль спортсмена у маркетингу полягає в тому, що він безпосередньо бере участь у виробництві «спортивного продукту» [18, с. 30]. Прагнення до формування персонального бренду стає додатковим мотивом для самовдосконалення, й у результаті позитивно позначається на підвищенні видовищності

спорту загалом. Разом з тим, як і в будь-якій новій сфері спортивної індустрії є багато поки що не вирішених до кінця проблем, зокрема, юридичних і маркетингових, що стосуються реалізації прав спортсменів. А це означає, що для діяльності спортивних юристів та маркетологів є безліч нових можливостей.

Бренд-менеджери спортсменів, а також спортивні агенти відіграють важливу роль у визначенні сильних і слабких сторін бренду свого спортсмена, а також у формуванні та управлінні іміджем бренду спортсмена. Крім того, спортивний маркетинг стає інструментом залучення аудиторії до менш популярних видів спорту [17, с. 114]. Навіть з огляду на це, розгляд регулювання трудових відносин професійних спортсменів суто в ландшафті трудового законодавства є вочевидь помилковим вектором.

На наш погляд, особливо доцільно звернутись до досвіду США. Професійний спорт США розвивається на потужній правовій основі. Мабуть, в жодній іншій країні світу не приймалося стільки правових актів, пов'язаних із професійним спортом. У США професійний спорт розвивається за юридичними нормами, властивими прецедентному праву. Як показує історія американського професійного спорту, юридичні норми його розвитку народжувалися спортивним життям як таким і виливалися спочатку в різні судові позови, а потім, після рішення суду, ставали прецедентами, які застосовуються надалі для вирішення аналогічних суперечок.

Стандартний контракт – це основний документ у професійному спорті, що регулює взаємини власника команди та спортсмена, визначає їх права та обов'язки. Він складає основу другого та третього елементів системи резервування – утримання гравця у команді та контролю над ним. За основними параметрами стандартні контракти у лігах мало різняться. Контракт підтверджує згоду гравця бути найнятим командою на вказаний термін із названою заробітною платою. У ньому йдеться, що гравець згоден надавати послуги та брати участь у всіх іграх чемпіонату ліги, турнірах команд-зірок, міжнародних зустрічах, показових іграх, у своїй найкращій формі [14, с. 27]. При цьому серед чинників, найбільшою мірою визначальних для суми договору професіоналів, наявні наступні: вид спорту; можливості спортивного клубу щодо фінансів та конкурентоспроможності; вік, кваліфікація, досвід та стаж, обдарованість та перспективність спортсмена; підсумки виступу команди (спортсмена) у минулому сезоні; ігрове амплуа, імідж спортсмена у засобах масової інформації; взаємини спортсмена з власником та тренером.

Рівень заробітної плати ґрунтується на моделі трудових відносин, що існує на ринку спортивної робочої сили. Складовими цієї моделі є попит на спортсменів, який визначається кількістю команд у лізі та кількістю заявлених у них гравців, числом спортсменів, розділених на три категорії («зірки», гравці високого класу, «середняки»), мінімально допустимим рівнем заробітної плати. Її розмір за контрактом неоднаковий у різних лігах, командах однієї ліги та в самих клубах. Диференційований підхід до оплати професійних спортсменів – незаперечний закон спортивного бізнесу.

Крім того, специфічною особливістю професійного спорту слід вважати високий рівень заробітку спортсменів та тренерів у порівнянні з представниками інших професій. Заробіток спортсменів-професіоналів має стійку тенденцію до постійного зростання, що особливо характерно зокрема для футболу і тенісу.

Крім того, слід особливо підкреслити ще один важливий момент: все частіше стає практика включення професійних спортсменів до активів спортивного клубу та врахування таких активів у бухгалтерському обліку. З позицій бухгалтерського обліку (зокрема, використовуючи IAS 38 «Intangible assets» – «Нематеріальні активи») згідно з критеріями, визнання угоди щодо трансферу футболіста з одного клубу до іншого (тобто, по суті самого футболіста) можна вважати операцією з нематеріальним активом. Відповідно до пунктів 11-17 міжнародного стан-

дарту, критеріями визнання нематеріального активу є ідентифікованість, контроль та майбутні економічні вигоди. Оскільки всі три умови успішно дотримуються – футболіста можна визнати нематеріальним активом. Бачиться це таким чином, що клуб набуває таланту, навичок, умінь гравця, що, по суті, і є нематеріальним активом [16, с. 46]. У цьому контексті придбання футболіста як нематеріального активу, по суті, має на увазі комплекс нематеріальних активів, які становлять загальну суму трансферу: оцінюючи майбутню покупку, клуб звертає увагу не лише на талант гравця, а й на його працездатність, відповідність стилю команди, потенційний термін служби (тобто вік), схильність до травм, і, звичайно ж, форму. Таким чином, збереження дискурсу розгляду регулювання трудових відносин професійних спортсменів виключно в полі трудового законодавства вбачається все менш обґрунтованим.

Цікавою є також думка вчених, які вважають, що спортивне право можна поділити на публічне спортивне право та приватне спортивне право. При цьому норми приватного права регулюють спортивні відносини щодо укладення договорів між суб'єктами спортивних відносин, трудових договорів спортсменів, спонсорства, агентування, страхування тощо. Публічне спортивне право складається з таких інститутів, як види спорту, ліцензування у сфері спорту, спортивні заходи, спортивна медицина, освіта у сфері спорту, національні збірні команди, судівство у спорті, спортивні звання, розряди та нагороди та інші. Саме публічне спортивне право вважають підгалуззю адміністративного права, тоді як приватне – підгалуззю цивільного [12, с. 34].

Прихильники іншої точки зору – виділення спортивного права як самостійної галузі права зазначають, що специфіка спортивних правовідносин є достатньою для того, щоб вона могла стати критерієм для такого виділення [15, с. 142]. Такі правовідносини є багаторівневими

та комплексними, адже спортсмен одночасно перебуває у правовідносинах зі спортивними клубами, національними та міжнародними спортивними організаціями та федераціями. Ще однією специфічною рисою є те, що такі правовідносини залежать одночасно від волі учасників (договірний елемент) та від розпоряджень суб'єктів квазі-нормативної діяльності. Що стосується методу правового регулювання як сукупності прийомів та способів впливу на правовідносини, то слід зазначити, що для спортивного права характерним є специфічний, комплексний метод.

Безумовно, виділення спортивного права в окрему галузь права є довготривалим процесом, однак це представляється доцільним напрямком для досліджень та законодавчої діяльності в Україні, на підставі постійного моніторингу зарубіжного досвіду та аналізу відповідної правової практики.

Висновки. Спортивний контракт являє собою особливу угоду, яка за своєю суттю виходить за рамки трудових і переплітається з цивільно-правовими угодами. Останнім часом в цей «ландшафт» включаються також елементи управлінського й бухгалтерського обліку, що також невідворотно вплине на парадигму правового бачення сутності трудових правовідносин у професійному спорті. При цьому необхідність укладання контракту у разі виникнення відносин між спортсменом та клубом очевидна. Адже контракт допомагає утримувати цей вид відносин у правовому полі і при тому уникати квазі-правових відносин.

Тому порівняльний аналіз правового поля професійного спорту, гарантій трудової діяльності професійних спортсменів є важливим напрямом наукових та практичних досліджень, метою яких є покращення потенціалу української правової науки у забезпеченні правових гарантій у сфері професійного спорту у національному масштабі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубінська З. Специфіка суб'єктів правовідносин у сфері спорту в Україні. *Південноукраїнський Правничий Часопис*. 2019. Вип. 1. С. 69-74.
2. Про фізичну культуру і спорт: Закон України № 3808-XII від 24.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (дата звернення: 12.10.2025).
3. Кампі О. Ю. Трудові відносини у професійному спорті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. № 44. Вип. 1. С. 130-133.
4. Коструба А. В. Спортивний кодекс України: перспективи нормативної регламентації. *Lex Sportiva*. 2021. Вип. 2. С. 10-14.
5. Наставний І. Правовий статус спортсмена-професіонала як основного учасника професійних спортивних відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 24-28.
6. Полянський А. О. Правове регулювання трудових відносин професійних спортсменів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2015. 193 с.
7. Рішення Івано-Франківського міського суду від 01.03.2019 р, справа №344/16851/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80390924>.
8. Ткалич М. О. Проблемні аспекти визначення правового статусу спортсменів за законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. С. 156-158.
9. Турияница О. О. Конституційно-правове регулювання професійного спорту в Україні: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». 2022. Ужгород. 195 с.
10. Уварова Н. В. Трудові правовідносини в спорті: Проблемні питання і перспективи їх вирішення. *Дніпровський Науковий Часопис Публічного Управління, Психології, Права*. 2022. Вип. 3. С. 202-205.
11. Ухвала Верховного Суду від 17.03.2020 р, справа № 524/8300/18-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88337876>.
12. Cattaneo A., Parrish R. Sport law in the European Union. Berlin: Wolters Kluwer. 2020. 243 p.
13. Cozzillio M. Sports law: Cases and materials. Carolina Academic Press. 2007. 1312 p.
14. Mitten M. Sports law in the United States. Kluwer Law International. 2017. 234 p.
15. Moorman A. Sport law. New York: Routledge. 2020. 736 p.
16. Puspitasari K., Budisusetyo S., Zakiah Z. An accounting review of athletes in ownership of basketball club assets. *The Indonesian Accounting Review*. 2019. № 9. Iss. 2. P. 169.
17. Sedky D., Kortam W., AbouAish E. The role of sports marketing in attracting audiences towards less popular sports. *Journal of Humanities and Applied Social Sciences*. 2022. Vol. 4. № 2. P. 113-131.
18. Taniyev O., Mayer K., Gordon B. You can monetize it: Exploring athlete marketing practices with industry professionals. *Journal of Applied Sport Management*. 2022. Vol. 14. Issue 2. P. 1-33. URL: https://www.researchgate.net/publication/362961665_You_can_monetize_it_Exploring_athlete_marketing_practices_with_industry_professionals.
19. Yaroshenko O. M. et al. Harmonization of labor rights of athletes in the EU: challenges and prospects in the context of integration of national legislation. *European Politics and Society*. 2024. P. 1-15. URL: <https://doi.org/10.1080/23745118.2024.2441171>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.11.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 11.12.2025
 Дата публікації: 30.12.2025